

Рецензії та огляди

Роман Голик

ЛІТОПИС ЯК ХУДОЖНІЙ ТВІР: ПОГЛЯД ЛІТЕРАТУРОЗНАВЦЯ

Федорак Н. Поетика Галицько-Волинського літопису. Львів, Львівський національний університет імені Івана Франка, 2005, 252 с.

За останній час в Україні з'явилося не так уже й багато книг, присвячених окремим пам'яткам давньоукраїнської літератури княжої доби. Тому відносно недавня поява праці молодого львівського літературознавця, доцента кафедри української літератури ім. М. Возняка ЛНУ Назара Федорака, присвяченої Галицько-Волинському літопису, є для медієвістів втішною подією.

Треба відзначити, що Галицько-Волинський літопис не раз ставав об'єктом дослідження українських науковців – і як історичне джерело, і як літературний текст. Проте ті аспекти, які вибрав для аналізу Н. Федорак, переважно проходили повз увагу вчених. Автор монографії акцентує на тому, що розглядає літопис саме як художній твір. Це визначає і методологію, і категоріальний апарат, і саму структуру його книги, у якій виділено дві великі частини.

Першу, основну, складає власне монографічний текст, який має ту ж назву, що й праця в цілому і розвиває ідеї кандидатської дисертації автора. У другій вміщені чотири статті, які доповнюють окремі сюжети, пунктирно окреслені у першій частині: “Українська літописна традиція та північноєвропей-

ський контекст”, “Княжа мораль і княжий літописець: думки крізь табу”, “Пошук і розвиток літописної історії”, “Особливості стилю Галицько-Волинського літопису” тощо. Монографічна складова книги також чітко структурована. Монографія поділена на “класичні” для літературознавчої праці загальні розділи: “Передмова” “Час і простір”, “Людина та рух”, “Риторика та стилістика” і “Висновки”. Далі кожен з розділів конкретизовано у вигляді ряду підрозділів.

У першому з них розглянуто специфіку зображення часу в Галицько-Волинському літописі. На думку автора, він суттєво відрізняється від історичної хронології подій і наділений дискретністю, статичністю та героїко-міфічним характером; крім того, в літописну розповідь про історичні події часто вплітається мотив чуда. Крім того, дослідник ділить літописний час на “засвоєний” і “незасвоєний” (фактично – “свій” і “чужий”). До першого різновиду він зараховує минулий час, що, згідно з концепцією монографії, є для літописця основним і найбільш реальним. До другого – теперішній і майбутній, які є, радше, віртуальними.

У першому розділі книги йдеться про характерний для Галицько-Волинського літопису образ простору. На нього дослідник дивиться крізь призму теорії “хронотопу” – об’єднаного художнього часопростору, яку запропонував ще М. Бахтін. Літописний простір, який, за образною авторською метафорою, “створює враження натягнутої струни між Галичем і Волиню” (с. 50), необхідний саме для того, щоб зобразити історичні події, тобто є не нейтральним, а “історизованим”. До того ж, підкреслює науковець, центром просторової організації у тексті Галицько-Волинського літопису виступає місто, іншими словами, на його сторінках йдеться не про будь-який, а саме про урбанізований простір.

У другому розділі монографії проаналізовано способи зображення літописних персонажів. Тут, як і раніше, дослідник опирається на схему бінарних протиставлень. На його думку, в основі текстуальної логіки Галицько-Волинського літопису лежить поділ дійових осіб на героїв і не-героїв, воїнів і не-воїнів, князів і не-князів, а також на “мандрівників” та “вотчичів”. Серед представників останньої пари автор бачить, відповідно,

представників ідеології “меча” (на зразок Данила Романовича) і “хреста” (на кшталт Володимира Васильовича). Крім того, до розділу “Людина і рух” входить також аналіз прозового ритму Галицько-Волинського літопису на тлі сюжетного розвитку літописної історії.

Тема літописних сюжету й фабули та їх стосунку до історії продовжена і в третьому розділі дослідження. Тут автор окремо зупиняється на походженні включеної до тексту хроніки “Легенди про євшан-зілля”, її зв’язку з сірійським апокрифом – “Пісню про перлину”. На неї, як на першоджерело для укладачів літопису, вказував ще Іван Франко.

Окремо науковець зупиняється на характерних для літопису риторичних фігурах, зокрема на антитезі та паралелізмі. Водночас він акцентує на діалогічній будові літопису, а також на контрасті як методах характеристики персонажів і подій. Далі дослідник зупиняється на способах відображення історії у літописному тексті, серед яких виділяє три: опис, розповідь і роздум. Домінуючою для Галицько-Волинського літопису вчений вважає саме розповідь, натомість описи подій і героїв та авторські роздуми відносить до допоміжних методів конструювання літописного тексту. Зрештою, монографічна частина книги завершується загальними висновками. Тут автор наголошує на зовнішній цілісності і внутрішній структурованості “образу історії” у Галицько-Волинському літописі та ще раз підкреслює літературний характер хроніки як художнього твору.

У статтях, долучених до монографії, порушується широке коло тем, зокрема проблема впливу текстів давньоскандинавської літератури на літописання княжої доби і художніх паралелей між руськими літописами та ірландськими сагами й скелами. В іншій статті автор порушує проблему моральної оцінки окремих персонажів Галицько-Волинського літопису з боку його укладачів. Поруч вміщено ще одну авторську роботу, присвячену поглядам Івана Франка на проблеми персонального та імперсонального, художнього і документального, поетичного та прозаїчного елементів у давньоруському літописанні. Остання зі статей книги (чи, по суті, збірки праць) Назара Федорака присвячена уже порушуваному в монографії питанню про стилістичні параметри Галицько-Волинського літопису.

При детальному розгляді змісту монографії, насамперед, добре помітно, що книга відображає саме літературознавчу і навіть більше художньо-літературну точку зору на Галицько-Волинський літопис. Помітно, що Н. Федорак намагається не просто вивчити його, а зрозуміти як художнє ціле, відчутти його ритм, а й водночас виявити наративну логіку і виділити смислові елементи, з яких сконструйовано текст. Іншими словами, вчений прагне поєднати герменевтичний і структурно-семантичний підходи до пам'ятки. Саме тому на сторінках монографії з'являються цікаві образні оцінки – результати не лише науково-аналітичного, але й “поетичного” прочитання літопису.

Невипадково одним з лейтмотивів праці стають музичні асоціації, зокрема розгортання літописної розповіді порівнюється з грою на струнному інструменті (с.50-51). У “житті” Володимира Васильовича дослідник помічає “тему” та її “варіації”, асонанси і дисонанси, які “звучать”, “супроводжуючи зміну умовно виокремлених реєстрів”, підіймаючи розповідь на вищий щабель (с.150-151) тощо. Загалом же цей фрагмент Галицько-Волинського літопису нагадує автору “багатоголосий поминальний хор”, у якому спостерігаються витончені настроєві перегуки (с. 148). Водночас автор книги дивиться на літописний текст як на драму: у ньому виділено “акти”, він має інтродукцію та апосіопезу, його простір нагадує сцену, на якій періодично з'являються сховані за “кулісами” герої, щоб зіграти головну чи епізодичну роль тощо. Саме у такому ключі розглядає дослідник літописну розповідь про Батієве нашестя та оповідь про поїздку Данила Романовича у Золоту Орду (с.134-144). Натомість літописні міста автор дослідження порівнює з “монетами”, які здобувають або обмінюють між собою головні літописні персонажі – середньовічні володарі (с.58-59), а здобуття кожного міста – зі “своєрідним актом пізнання” середньовічного простору (с.55). Тому місцями Назар Федорак прочитує літопис у досить незвичному ракурсі – крізь призму самого художнього мислення: “Здається, що стрімка ріка історичної розповіді спинала свій біг, і крізь піну, яка перетворилася на хвилі, враз стало видно усю глибину потоку аж до спокійного чистого дна” – коментує він літописне “слово” єпископа Митрофана під час взяття татарами Володимира (С.135). У цьому ж руслі автор

розглядає українську літописну традицію в цілому. Він бачить у ній і “ясне та рівне “семантичне світло”, підтримуване передусім смолоскипами риторики”, і “проповідницьку спрямованість давньої літератури”, і “невідступну спокусу промовляння, що переслідувала авторів” (с. 108). Зрозуміло, ця естетично приваблива інтерпретація – наслідок не стільки тлумачення, як переживання тексту.

Такий історіософсько-метафоричний підхід, однак, може дещо дезорієнтувати і навіть налякати професійного історика, звичного до строгих формулювань та чіткого текстологічного обґрунтування тих чи інших тверджень. Зрештою, тут криється ширша проблема. Здається, сьогодні між українськими науковцями різних дисциплін, які займаються дослідженням княжої доби, все ще є багато непорозумінь. Історики не дуже враховують думки філологів, а ті, в свою чергу, вважають історичні праці “чужими” для себе. У свою чергу, лінгвісти теж не дуже охоче використовують здобутки літературознавців, і навпаки. Як наслідок, на одні й ті ж теми усі вони дивляться з різних, часто несумісних, точок зору. Звичайно, так не повинно бути: досить згадати праці зламу ХІХ – ХХ ст., коли науковці абсолютно спокійно синтезували усі три дисципліни. Проте для цього необхідний діалог, бажання вислухати і зрозуміти іншого. Отож, спробуємо подивитися на рецензовану працю з цієї точки зору.

Першим суттєвим моментом, який викликає дискусії між літературознавцями, мовознавцями та істориками, є відповідь на питання про те, чим власне є Галицько-Волинський літопис: художнім твором чи різновидом документа. Цей момент пов’язаний з іншою проблемою: чи є ця пам’ятка відносно цілісною чи, навпаки, дуже неоднорідною. В обох випадках автор нашої монографії поділяє саме першу точку зору, і має на це повне право. Однак, мабуть, і тоді слід врахувати думки тих, хто приймає протилежну точку зору, оскільки це багато чого змінює. Адже, як підкреслював ще Антін Генсьорський, перед нами – різножанрова пам’ятка. У її створенні було задіяно багато редакторів, кожен з яких мав свої погляди на те, як і про що слід писати. Якщо це так, то слід подумати, що ж таке композиція й сюжет літопису: втілення художнього таланту його

авторів чи наслідок механічного поєднання різних за часом і місцем творення частин пам'ятки? Можливо, саме у текстології й слід шукати феномен Галицько-Волинського літопису, який, за словами Назара Федорака, “наздоганяє історію”, а не фіксує її. Якщо ж подивитися на літопис як на вмістилище не лише різношерстих оповідей (від військових хронік до житій), але й документів (одна з недавніх спроб – виокремлення з цього тексту актових матеріалів, яке провів Олег Купчинський), тобто не лише оригінальних, а й запозичених сегментів, то потрібна ще більша обережність. Адже коли окремі частини тексту будуть визнані різними за походженням, то це може зруйнувати звичне уявлення про загальну композицію, стилістику і риторику тексту та його окремих фрагментів, змінить його прочитання загалом. Тому ширшого й глибшого висвітлення у книзі, на нашу думку, вимагає концепція персональності, імперсональності та “напів-усвідомлюваного авторства” Галицько-Волинського літопису. Про них дослідник говорить, аналізуючи концепції Івана Франка (с. 235-236). Однак у цьому плані можна ставити питання й ширше: хто такий автор у давньоукраїнському літописанні – творець, стилізатор чи творчий компілятор?

Проблема авторства різних літописних фрагментів може вирішити й інше питання, яке задає дослідник на сторінках рецензованої книги. Розглядаючи постать Лева Даниловича (с.226-230), науковець зауважує, що на сторінках літопису цей князь зображений, переважно, в невігідному світлі. Вчений робить висновок, що тут через канони літопису пробивається бажання його автора викрити аморальність “злого” володаря. Заради цього книжник ламає стереотипи, і в текст пам'ятки проникають його “думки крізь табу”. Лише в кінці розповіді про Лева Даниловича літописець, на думку Назара Федорака, намагається “виправитися”, наділяючи князя позитивними рисами. Проте мова тут може йти і про щось прагматичніше, а саме про різну політичну орієнтацію укладачів літопису. Один з них, можливо, був прихильником Лева і подавав його дії нейтрально. Інший – а це вже яскраво видно – захоплювався Володимиром Васильковичем, а Лева Даниловича вважав негідником, яким його і зобразив.

Інший момент пов'язаний із “скандинавськими мотивами” монографії. Про норманські елементи у культурі Київської Русі дискутовано уже багато. Автор монографії підтримує давню дослідницьку традицію і простежує їх сліди на сторінках “Повісті временних літ” (с.41-48, 195-225). Це логічно й закономірно. Питання в тому, чи і в яких формах варязькі впливи (або їх релікти) існували в давньоукраїнському культурному просторі XIII ст., і чи були вони близькими творцям Галицько-Волинського літопису? Ствердна відповідь на це запитання проковує іншу проблему порівняльно-історичного вивчення давньої літератури. Географічно Галицько-Волинська держава була близька, насамперед, до польських князівств. Чому ж, незважаючи на цю близькість, українська літописна традиція (та й література загалом) надалі опиралася на візантійські та скандинавські, а не на центральноевропейські зразки? Чи головною перешкодою тут був мовно-релігійний бар'єр? Якщо так, то якого походження образи та ідеали світського українського письменства княжої доби: західного, східного чи північного? Ці питання усе ще потребують глибших досліджень.

Ще одним болючим питанням, що розділяє істориків і літературознавців, є проблема методу. Загалом методологічне підґрунтя книги Назара Федорака вибране вдало. Зокрема важливою у евристичному плані є подана в монографії (с.27-28) схема взаємозв'язків між різними площинами літописного тексту: історичними подіями, первинними і вторинними історичними фактами, авторською історією та власне-історією, сюжетом, мотивом та історичними образами літопису, між його суб'єктивними та об'єктивними складовими, текстуальними і паратекстуальними чинниками тощо. Здається тільки, що між теоретичними засадами сучасного літературознавства (концепціями Е. Мелетинського, М. Бахтіна, К. Леві-Строса, Л. Цилевич), його категоріями (навіть такими, як “ритм”, сюжет, мотив чи композиція) та практикою середньовічного галицько-волинського літописання пролягає дуже вже значна часова та інтелектуальна відстань. Тому шкода, що серед праць, на які покликається автор, не так багато власне медієвістичних робіт – і не лише історичного, а й філологічного плану. Можливо, краще було б залучити до аналізу саме такі концепції, бо, наприклад, наведені у книзі думки С. Малларме

(с. 142) передають швидше досвід модерного поета-символіста, аніж поетику літописання XIII ст. З іншого боку, історикам-медієвістам (та й лінгвістам також) вартувало б “прислухатися” до текстів Назара Федорака так само, як він “прислуховується” до літописного дискурсу. Це дало б їм можливість побачити літопис з іншого, нестандартного, боку, і, можливо, допомогло б у їхніх власних студіях над пам’яткою.

В цілому ж, з нашого погляду, ідеалом студій над Галицько-Волинським літописом мала б стати синтетична праця, котра б поєднувала історичний, лінгвістичний та літературний виміри пам’ятки, розкрила його текстологію, джерела, ідеологію, систему образів та інвентар риторичних й мовностилістичних засобів. Проте така робота – справа майбутнього. Натомість аналізована монографія Назара Федорака є одним з тих цікавих та оригінальних шляхів, які, можливо, колись приведуть нас до здійснення цієї мети.

Александр Майоров

НОВЫЕ ИЗДАНИЯ ИСТОЧНИКОВ ПО ИСТОРИИ ГАЛИЦКО-ВОЛЫНСКОЙ РУСИ (библиографический обзор)

В 2002–2004 гг. Институтом российской истории и Институтом всеобщей истории Российской академии наук были опубликованы два новых сборника средневековых документов, содержащие материалы по истории Галицко-Волинской Руси XII–XIII вв. Оба издания вышли в известной серии “Древнейшие источники по истории Восточной Европы”, основанной В. Т. Пашуто в 1977 г.:

Матузова В. И., Назарова Е. Л. Крестоносцы и Русь. Конец XII в. – 1270 г.: Тексты, перевод, комментарии. Москва, Издательство “Индрик”, 2002. 448 с. Тир. 1000 экз.;

Щавелева Н. И. Древняя Русь в “Польской истории” Яна Длугоша (книги I–VI): Текст, перевод, комментарии / Под редакцией и с дополнениями А. В. Назаренко. Москва, Издательство “Памятники исторической мысли”, 2004. 495 с. Тир. 800 экз.

Книга “Крестоносцы и Русь” подготовлена известными специалистами по источниковедению и истории внешней политики Древней Руси, взаимоотношений с Тевтонским орденом, народами Прибалтики и западноевропейскими государствами. Авторам этой книги принадлежат многие исследования и публикации средневековых источников. В частности, В. И. Матузова подготовила получивший широкую известность том “Английские средневековые источники IX–XIII вв.”, изданный в 1979 г. в той же серии.

В издание 2002 г. включены как западноевропейские, так и русские источники конца XII–XIII вв., содержащие сведения о восточной политике римско-католической церкви и европейских государств, прежде всего, об их попытках путем крестовых походов установить свою власть в Восточной Европе. С другой стороны, эти материалы свидетельствуют о противодействии экспансии Запада правителей древнерусских земель, об отстаивании политических и экономических интересов Руси в Прибалтийском регионе.

Публикации документов сопровождаются источниковедческими и историографическими очерками, а также научно-справочными материалами, дающими более полное представление об исторических процессах, на фоне которых разворачивались отразившиеся в источниках события, необходимые сведения биографического, историко-географического и этнографического характера.

Сборник “Крестоносцы и Русь” состоит из двух разных по объему и содержанию частей – “Крестоносцы на Востоке Балтики” (с. 25-344) и “Крестоносцы и Галицко-Волынская Русь” (с. 345-385), общего историографического введения “Крестоносцы в Восточной Европе: Крестовые походы в Прибалтику как проблема современной историографии (по материалам зарубежных исследований)” (с. 14-24), библиографии (с. 386-413) и указателей (с. 414-447).

Составителем второй части сборника – “Крестоносцы и Галицко-Волынская Русь” – является В. И. Матузова. Сравнительно небольшой объем этого раздела объясняется исследованными историческими причинами. Галицкая и Волынская земли практически не испытывали прямого столкновения

с крестоносцами, поскольку их основной путь в Восточную Европу проходил через земли Прибалтики. Тем не менее, Тевтонский орден в Пруссии был близким соседом Юго-Западной Руси, и история их взаимоотношений отразилась в нескольких сохранившихся документах. Круг этих источников невелик, все они давно введены в научный оборот и хорошо изучены отечественными и зарубежными историками.

Основную задачу своей работы В. И. Матузова видела в том, чтобы собрать и систематизировать накопленный за многие десятилетия в российской, украинской, немецкой и польской историографии материал и заново опубликовать тексты источников на языке оригинала и в русском переводе (с. 347).

Раздел включает в себя публикации семи актов документов второй половины 30-х – начала 60-х годов XIII в. Среди них – Жалованная грамота князя Конрада Мазовецкого рыцарям Добжиньского ордена (1237), три Послания папы Иннокентия IV князю Даниилу Романовичу (1247 и 1248 гг.), а также магистру и братьям Тевтонского ордена (1248), Послание папы Иннокентия IV христианам Восточной Европы с призывом крестового похода против татаро-монголов (1253), Договор вице-магистра Тевтонского ордена в Пруссии Бурхарда фон Хорнхаузена с Даниилом Романовичем и Земовитом Мазовецким (1254), Послание папы Александра IV магистру и братьям Тевтонского ордена (1260). Публикация каждого документа снабжена небольшим историческим и археографическим введением и комментариями.

В раздел, который посвященный Галицко-Волынской Руси, в качестве приложения включено несколько отрывков из Ипатьевской летописи под заглавием “Галицко-Волынская Русь и Тевтонский орден на страницах “Летописца Даниила Галицкого”” (с. 372-385). Здесь приведены известия об отвоевании Дрогичина Даниилом Романовичем в 1237 г., о взаимоотношениях Руси, Литвы и Ливонского ордена, а также о пяти походах на ятвягов, предпринятых в конце 1240-х – середине 1250-х годов.

Собранные В. И. Матузовой материалы демонстрируют растущую политическую роль Галицко-Волынской Руси в международных делах, особенно в 40–50-е годы XIII в. В это

время завязываются сложные переплетения проблем в области русско-польских, русско-венгерских и русско-литовских отношений, а также отношений с Римским престолом. Положение еще более осложняется татаро-монгольским нашествием с востока и немецкой экспансией с запада.

Главной силой крестоносцев, противостоящей династии Романовичей, был Тевтонский орден в Пруссии, оказывавший значительное влияние на развитие русско-польских отношений, о чем свидетельствует содержание договора вице-магистра ордена с галицким и мазовецким князьями 1254 г. Известно, что Тевтонский орден был активным проводником папских интересов на Руси, способствуя распространению католичества. Особенно настойчивыми становятся усилия папы по объединению действий Ордена и Галицко-Волынской Руси чтобы отразить татаро-монгольскую агрессию в 1240–1250-е годы, о чем также свидетельствуют собранные в сборнике материалы.

Книга Н. И. Щавелевой является первым изданием “русских известий” Яна Длугоша, переведенных на русский язык. Необходимость в таком издании возникла уже давно, однако реализовать подобный проект удалось только в наши дни.

“Польская история” Яна Длугоша представляет собой своеобразный итог развития польской средневековой историографии, является в то же время одной из самых значительных по объему охваченного материала сводных хроник средневековой Европы. Созданный во второй половине XV в. этот монументальный труд вобрал в себя значительное количество разнообразных сведений, непосредственно касающихся Руси и польско-русских отношений, заимствованных из различных источников, многие из которых являются уникальными.

Автор русского издания Длугоша Н. И. Щавелева (1946–2001) принадлежит к числу крупных российских полонистов конца XX в. С ее участием осуществлены научные издания ряда важнейших памятников средневековой польской историографии – хроник Галла Анонима, Винцентия Кадлубка, Великопольской хроники и др. Ей принадлежат многочисленные исследования по источниковедению и истории Польши, истории русско-польских политических и культурных связей. В 1990 г. Н. И. Щавелевой в уже упоминавшейся нами источник-

ведческой серии опубликован том “Польские латиноязычные средневековые источники”, ставший незаменимым пособием для историков.

Преждевременная смерть помешала автору завершить работу над изданием “русских известий” Длугоша. Труд по редактированию и дополнению текста, написанного Н. И. Щавелевой, а также подготовке к печати всего издания взял на себя А. В. Назаренко. Его участие выразилось в расширении числа отобранных фрагментов, подведении к оригинальному тексту памятника текстологического аппарата, проверке русского перевода и написании недостающих комментариев.

Обширная вступительная статья, включающая разделы “Ян Длугош (1415–1480): жизнь и творчество”, “Польские источники I–VI книг *Анналов Яна Длугоша*”, “Кодикологическое исследование автографа Яна Длугоша”, “Русские источники I–VI книг *Анналов Яна Длугоша*”, “Русь и русские в *Анналах Яна Длугоша*”, “Издания *Анналов Яна Длугоша*” (с. 11–64), написана Н. И. Щавелевой совместно с Б. Н. Клоссом.

В основу русского издания текста Яна Длугоша положено польское издание, начатое в 1964 г. (*Ioannis Dlugossii Annales seu Cronicae incliti regni Poloniae. Varsaviae, 1964. [Т. I:] Libb. I-II. Ed. I. Dąbrowski; Varsaviae, 1970. [Т. II:] Libb. III-IV. Ed. D. Turkowska, M. Kowalczyk; Varsaviae, 1973. [Т. III:] Libb. V-VI. Ed. D. Turkowska, M. Kowalczyk*). Латинский текст помещен отдельно в начале книги (с. 65–210), далее следует русский перевод (с. 211–364) и комментарий (с. 365–452). В книгу включены также библиография (с. 453–461) и указатели (с. 463–494).

Как установлено исследователями, в распоряжении Длугоша было не менее двенадцати древних русских летописей, сведениями которых он воспользовался при составлении своей “Истории”. Крайне тенденциозен в описании польско-русских отношений, историк объективно и беспристрастно передавал известия, относящиеся к внутривосточной истории русских земель.

Среди источников польского хрониста имелись и некоторые южнорусские летописи, уделявшие повышенное внимание событиям в Галицкой и Волынской землях. Наибольший интерес представляют оригинальные известия, не встречающиеся парал-

лелей в других источниках и являющиеся уникальными. Это, в частности, цикл местных известий о судьбе перемышльского князя Володаря Ростиславича и его сыновей, читающихся в анналах Длугоша под 1122 и 1124–1127 гг. (с. 301-302, 304-306), происхождение которых связывается с остатками древнего перемышльского летописания.

Число известий, которые непосредственно относятся к Галицко-Волынской Руси, увеличивается в конце XII – первой трети XIII в. В VI книге “Истории”, занимающей по объему одно из самых значительных мест в книге Н. И. Щавелевой (с. 327-365), эти известия становятся абсолютно преобладающими в общем массиве “русских известий”. Сведения о Галиче, Галицкой земле, галицких князьях и галичанах пронизывают повествование непрерывным потоком (с. 328-335, 337, 339, 341-345, 349, 350, 352-362, 364), оставшиеся страницы заполняют известия о Владимире-Волынском, Волынской земле и волыньских князьях (с. 331, 336-342, 345, 346, 348-350, 352).

Как отмечается авторами вводной статьи, к середине XII в. главным источником русских известий Длугоша была южно-русская летопись, сходная с Ипатьевской. В дальнейшем состав его русских источников расширился. Основной объем галицко-волыньских известий взят и изучен историком из предполагаемого Южнорусского свода, частично отразившегося в составе Московского великокняжеского свода 1479 г. Южнорусский свод основывался на Киевской летописи 1198 г. и дополнял ее новыми известиями примерно к первой трети XIII в. (с. 47).

Более того, Длугош пользовался сведениями польских нарративных источников, в особенности Хроники Винцентия Кадлубка и Великопольской хроники. На основании этих известий, историк подает отсутствующие в русских летописях сведения об обстоятельствах прихода к власти в Галиче с помощью польских войск волыньского князя Романа Мстиславича и о последовавших затем жестоких расправах с галичанами (с. 341-343).

В ряде случаев Длугош не ограничивается только пересказом известий, заимствованных у своих предшественников. В распоряжении польского хрониста XV в., как устанавливают современные исследователи, были и такие польские источники, которые не сохранились к нашему времени. Вероятно, к ним

восходят уникальные известия о том, что Роман Мстиславич, узнав о потере Лешком Белым Кракова, прекратил выплачивать ему дань и признавать свою зависимость от него как вассала, совершив, к тому же, несколько грабительских набегов на владения польского князя (с. 345). Такое же, наверное, происхождение уникальных сведений о размерах выкупа тела князя Романа, убитого в битве с поляками у Завихоста и ряда подробностей этой битвы (с. 345-349).

Длугош приводит и такую информацию, происхождение которой остается неясной. Таково, например, сообщение о бегстве в Галицкую землю из захваченного крестоносцами Константинополя свергнутого византийского императора Алексея III Ангела (?), названного Длугошем “Аскарием” (с. 343). Противоречивы и известия о деятельности Доминиканского ордена в Киеве и основании доминиканского монастыря в Галиче (с. 363-364).

Наличие в книге Н. И. Щавелевой подробного научного комментария дает возможность получить необходимые сведения о состоянии изученности, прежде всего в источниковедческом отношении, оригинальных известий Длугоша, их возможной связи с русскими и польскими источниками, достоверности содержащихся сведений, а также необходимые уточнения особенно в части хронологии и имен некоторых русских князей.

Появление русского издания текстов “Польской истории” Яна Длугоша, содержащих сведения о Древней Руси, безусловно, будет способствовать прогрессу в дальнейшем изучении международного положения Киевской и Галицко-Волынской Руси, истории внешней политики ведущих государств Центральной и Восточной Европы в период раннего средневековья.